

DỰ BÁO CÁC YẾU TỐ ẢNH HƯỞNG ĐẾN SỨC KHỎE TÂM THẦN CỦA TRẺ EM MỎ CÔI THÀNH PHỐ HỒ CHÍ MINH

Lê Thị Hằng

Khoa Tâm lý – Giáo dục, Trường Đại học Nguyễn Tất Thành

Email: lthang@ntt.edu.vn

Tóm tắt: Nghiên cứu nhằm xác định các yếu tố dự báo ảnh hưởng đến sức khỏe tâm thần (SKTT) của trẻ em mồ côi tại Thành phố Hồ Chí Minh. Nghiên cứu sử dụng phương pháp nghiên cứu định lượng với cỡ mẫu 206 trẻ em mồ côi từ 12-18 tuổi đang sinh sống tại các trung tâm bảo trợ xã hội và làng trẻ em SOS. Kết quả phân tích cho thấy các yếu tố có tác động dự báo mạnh nhất đến SKTT của nhóm đối tượng nghiên cứu, bao gồm: Chất lượng mối quan hệ anh chị em, mức độ cô đơn, lòng tự tin, hỗ trợ xã hội, và điều kiện học tập và vui chơi. Kết quả nghiên cứu là cơ sở cho những kiến nghị để cải thiện SKTT và nâng cao chất lượng cuộc sống của trẻ em mồ côi, tích cực tăng cường mối quan hệ anh chị em, giảm thiểu sự cô đơn, xây dựng lòng tự tin, mở rộng mạng lưới hỗ trợ xã hội và cải thiện môi trường học tập, sinh hoạt cho nhóm đối tượng dễ bị tổn thương này.

Từ khóa: Sức khỏe tâm thần; các yếu tố ảnh hưởng; trẻ em mồ côi.

PREDICTING FACTORS AFFECTING THE MENTAL HEALTH OF ORPHANED CHILDREN IN HO CHI MINH CITY

Le Thi Hang

Faculty of Psychology and Education, Nguyen Tat Thanh University

Email: lthang@ntt.edu.vn

Abstract: This study aims to identify predictive factors affecting the mental health of orphaned children in Ho Chi Minh City. The research employed a quantitative research method with a sample size of 206 orphaned children aged 12-18 years living in social protection centers and SOS Children's Villages. The analysis results show that the factors with the strongest predictive impact on the mental health of the study group include: quality of sibling relationships, level of loneliness, self-confidence, social support, and learning and recreational conditions. The research results serve as the foundation for recommendations to improve mental health and enhance the quality of life for orphaned children, actively strengthening sibling relationships, minimizing loneliness, building self-confidence, expanding social support networks, and improving the learning and living environment for this vulnerable group.

Keywords: Mental health; influencing factors; orphaned children.

Nhận bài: 18/06/2025

Phản biện: 20/07/2025

Duyệt đăng: 25/07/2025

I. ĐẶT VẤN ĐỀ

Trong những thập kỷ gần đây, nghiên cứu về sức khỏe tâm thần (SKTT) đã trở thành một lĩnh vực nghiên cứu quan trọng do sự gia tăng nhận thức về vai trò then chốt của SKTT đối với chất lượng cuộc sống và sự phát triển toàn diện của con người. Đặc biệt, trẻ em mồ côi đã trở thành đối tượng nghiên cứu được quan tâm đặc biệt bởi đây là nhóm trẻ dễ bị tổn thương, phải đối mặt với nhiều bất lợi về kinh tế, xã hội và tâm lý.

Theo thống kê của Tổ chức Y tế Thế giới (2011), khoảng 13% trẻ vị thành niên từ 10-19 tuổi trên toàn cầu đang phải đối mặt với các vấn đề liên quan đến SKTT. Đối với trẻ em mồ côi, tỷ lệ này có thể cao hơn đáng kể. Các nghiên cứu thực nghiệm đã chứng minh rằng trẻ mồ côi có nguy cơ cao mắc các vấn đề SKTT và rối loạn tâm lý xã hội (Richter, L., 2004). Cụ thể, các biểu hiện phổ biến bao gồm lo âu, trầm cảm, căng thẳng và rối loạn căng thẳng sau chấn thương (Sengendo, J., Nambi, J., 1997).

SKTT của trẻ em mồ côi chịu ảnh hưởng bởi nhiều yếu tố khác nhau. Các yếu tố bao gồm tình trạng mồ côi, đặc điểm nhân khẩu học, vai trò của người chăm sóc, sự kỳ thị và phân biệt đối xử từ xã hội, mức độ hỗ trợ xã hội, điều kiện kinh tế, môi trường sống, an ninh lương thực và sự can thiệp từ Chính phủ. Mỗi yếu tố đều có vai trò tác động đáng kể đến SKTT của trẻ em mồ côi.

Từ thực tế trên, nghiên cứu nhằm dự báo các yếu tố ảnh hưởng đến SKTT của trẻ em mồ côi tại Thành phố Hồ Chí Minh, cung cấp cơ sở khoa học cho việc xây dựng chương trình chăm sóc và can thiệp tại các trung tâm bảo trợ.

II. NỘI DUNG NGHIÊN CỨU

2.1. Khách thể và phương pháp nghiên cứu

2.1.1. Khách thể nghiên cứu

Nghiên cứu triển khai trên 206 trẻ em mồ côi sống trong các trung tâm bảo trợ, làng SOS tại Thành phố Hồ Chí Minh.

2.1.2. Phương pháp nghiên cứu

Phương pháp nghiên cứu sử dụng phương pháp nghiên cứu định tính kết hợp với định lượng. Phương pháp định lượng bao gồm sử dụng bảng câu hỏi thu thập dữ liệu là bảng hỏi và các câu hỏi đánh giá về mức độ. Phương pháp định tính sử dụng kết hợp phương pháp nghiên cứu văn bản và tài liệu.

2.2. Kết quả nghiên cứu

Để dự báo mức độ ảnh hưởng các yếu tố tâm lý cá nhân, tâm lý xã hội và yếu tố môi trường sống đến SKTT của trẻ em mồ côi, tiến hành phân tích hồi quy tuyến tính để đánh giá được mức độ ảnh hưởng của các yếu tố cảm nhận hạnh phúc, trầm cảm, lo âu và stress.

2.2.1. Dự báo các yếu tố ảnh hưởng đến cảm nhận hạnh phúc của trẻ em mồ côi

Tổ chức Y tế Thế giới (1948) cho rằng, sức khỏe không chỉ đơn thuần là không có bệnh tật mà còn thể hiện sự hạnh phúc.

Cảm nhận hạnh phúc là một yếu tố quan trọng đối với SKTT của trẻ, đặc biệt là trẻ em mồ côi. Nhiều yếu tố dự báo có thể ảnh hưởng đến cảm nhận hạnh phúc của trẻ, bao gồm các đặc điểm tâm lý cá nhân, tâm lý xã hội và môi trường sống. Bảng 1 cung cấp thông tin chi tiết về mức độ dự báo của các yếu tố này ảnh hưởng đến cảm nhận hạnh phúc của trẻ em mồ côi.

Bảng 1. Dự báo các yếu tố ảnh hưởng đến cảm nhận hạnh phúc của trẻ em mồ côi

Các yếu tố	Hệ số hồi quy chuẩn hóa (β)	t	Giá trị p
Mặc cảm	0,012	0,192	0,848
Tự tin	0,250	4,250	<0,0001
Cô đơn	-0,065	-0,896	0,372
Bi quan	-0,030	-0,437	0,663
Áp lực học tập	-0,095	-1,644	0,102
Kỳ thị	-0,067	-0,972	0,332
Hỗ trợ của xã hội	0,167	2,717	0,007
Cơ sở vật chất	0,157	1,425	0,156
Nội quy, quy định	0,153	1,521	0,130
Điều kiện học tập, vui chơi	0,282	2,223	0,027
Sự chăm sóc/dạy bảo	0,124	1,082	0,280
Mối quan hệ anh chị em	0,335	4,199	<0,0001

Dựa trên hệ số hồi quy chuẩn hóa (β) và giá trị p, có thể dự báo rằng các yếu tố có ảnh hưởng đáng kể đến cảm nhận hạnh phúc ($p < 0,05$) là tự tin, hỗ trợ của xã hội, điều kiện học tập và vui chơi, và mối quan hệ anh chị em.

Trong đó, mối quan hệ anh chị em dự báo sẽ có ảnh hưởng tích cực mạnh nhất ($\beta = 0,335$; $p < 0,0001$) đến cảm nhận hạnh phúc của trẻ em mồ côi. Điều kiện học tập, vui chơi dự báo sẽ có ảnh hưởng thuận chiều ($\beta = 0,282$; $p = 0,027$), nghĩa là điều kiện học tập và vui chơi càng tốt sẽ làm tăng cảm nhận hạnh phúc.

Ngoài ra, dự báo các yếu tố như tự tin ($\beta = 0,250$; $p < 0,0001$) và hỗ trợ xã hội ($\beta = 0,167$;

$p = 0,007$) cũng sẽ có ảnh hưởng tích cực đến cảm nhận hạnh phúc. Trong khi đó, các yếu tố khác như mặc cảm, cô đơn, bi quan, áp lực học tập, kỳ thị, cơ sở vật chất, nội quy, quy định và sự chăm sóc/dạy bảo dự báo sẽ không ảnh hưởng đáng kể đến cảm nhận hạnh phúc.

2.2.2. Dự báo các yếu tố ảnh hưởng đến trầm cảm của trẻ em mồ côi

Trầm cảm là vấn đề SKTT nghiêm trọng nhất ở trẻ em mồ côi với tỷ lệ mắc từ 20% đến 49% (Musisi và Kinyanda, 2003; Demoze và Mulat, 2018). Do đó, việc xác định các yếu tố dự báo trầm cảm là cần thiết để xây dựng các biện pháp chăm sóc SKTT hiệu quả cho nhóm đối tượng này.

Bảng 2. Dự báo các yếu tố ảnh hưởng đến trầm cảm của trẻ em mồ côi

Các yếu tố	Hệ số hồi quy chuẩn hóa (β)	t	Giá trị p
Mặc cảm	0,045	0,603	0,547
Tự tin	0,015	0,211	0,833
Cô đơn	0,096	1,097	0,274
Bi quan	0,255	3,087	0,002
Áp lực học tập	0,097	1,389	0,166
Kỳ thị	0,129	1,557	0,121
Hỗ trợ của xã hội	0,050	0,684	0,495
Cơ sở vật chất	-0,008	-0,060	0,952
Nội quy, quy định	0,013	0,105	0,917
Điều kiện học tập, vui chơi	-0,004	-0,024	0,981
Sự chăm sóc/dạy bảo	0,034	0,245	0,807
Mối quan hệ anh chị em	-0,170	-1,779	0,077

Theo kết quả thống kê của bảng 2, tác giả ghi nhận trong số các yếu tố, chỉ có bi quan có ảnh hưởng mang ý nghĩa thống kê đến sự trầm cảm ở trẻ mồ côi. Trong đó khi điểm bi quan tăng thêm 1 thì điểm trầm cảm tăng 0,255 ($p=0,002$). Các yếu tố khác như mặc cảm, tự tin, cô đơn và đặc điểm tâm lý xã hội như kỳ thị, hỗ trợ xã hội hay yếu tố cơ sở vật chất, điều kiện học tập, vui chơi, sự chăm sóc/ dạy bảo và mối quan hệ anh chị em dự báo không có ảnh hưởng đến trầm cảm ở trẻ em mồ côi.

Như vậy, dự báo về các yếu tố ảnh hưởng đến trầm cảm ở trẻ em mồ côi, yếu tố tâm lý cá nhân có nguy cơ ảnh hưởng đến trầm cảm, trong đó đáng chú ý là yếu tố bi quan, trẻ mồ côi càng bi quan thì nguy cơ gặp trầm cảm càng lớn.

2.2.3. Dự báo các yếu tố ảnh hưởng đến lo âu của trẻ em mồ côi

Kết quả nghiên cứu về dự báo các yếu tố ảnh hưởng đến lo âu của trẻ em mồ côi thể hiện trong bảng số liệu dưới đây ghi nhận dự báo các yếu tố tâm lý cá nhân có ảnh hưởng đến lo âu ở trẻ mồ côi, có yếu tố cô đơn ($\beta=0,173$; $p=0,041$). Trong đó, nếu mức độ cô đơn tăng thì lo âu sẽ tăng. Trong các yếu tố tâm lý xã hội, ghi nhận sự kỳ thị và hỗ trợ xã hội có sự ảnh hưởng đến mức độ lo âu của trẻ. Cụ thể là sự kỳ thị làm gia tăng mức độ lo âu của trẻ mồ côi ($\beta=0,226$; $p=0,005$) trong khi hỗ trợ xã hội và điều kiện học tập vui chơi sẽ làm giảm mức độ lo âu ($p<0,05$).

Như vậy, trẻ mồ côi càng cảm thấy mặc cảm,

cô đơn thì càng có nguy cơ cao tác động đến lo âu ở trẻ em mồ côi. Mô hình dự báo cũng cho thấy, yếu tố tâm lý xã hội cũng có nguy cơ tác động đến lo âu của trẻ em mồ côi, cụ thể là yếu tố kỳ thị và hỗ trợ xã hội. Các yếu tố về môi trường sống, yếu tố điều kiện học tập vui chơi được dự báo có tác động đến lo âu ở trẻ em mồ côi trong nghiên cứu này.

2.2.4. Dự báo các yếu tố ảnh hưởng đến stress của trẻ em mồ côi

Stress được coi là một trong những vấn đề tâm lý phổ biến ở trẻ em mồ côi. Theo nghiên cứu, stress có thể gây ra những tác động tiêu cực đến nhân cách và mối quan hệ xã hội của trẻ (Sengendo, J., Nambi, J., 1997). Những trải nghiệm căng thẳng thường dẫn đến các vấn đề tâm lý khác như cảm xúc tiêu cực, nhút nhát và cô đơn, từ đó làm tăng mức độ căng thẳng và gây khó khăn trong các hoạt động hàng ngày. Vì vậy việc dự báo các yếu tố ảnh hưởng đến stress ở trẻ em mồ côi sẽ giúp có những kiến nghị giúp giảm thiểu vấn đề này.

Kết quả số liệu ghi nhận dự báo các yếu tố làm gia tăng stress ở trẻ mồ côi bao gồm: Mặc cảm ($\beta=0,212$; $p=0,004$); cô đơn ($\beta=0,270$; $p=0,002$). Đáng lưu ý, ghi nhận sự gia tăng của yếu tố hỗ trợ xã hội lại làm tăng mức độ stress của trẻ mồ côi với ($\beta=0,224$; $p=0,002$). Có thể giải thích yếu tố dự báo yếu tố hỗ trợ xã hội làm gia tăng stress ở trẻ mồ côi, cũng có thể do đối tượng trẻ ở độ tuổi từ 12 đến 18 tuổi là độ tuổi dậy thì nên các hoạt động và sự quan tâm hỗ trợ của xã hội từ các

đoàn, hội từ thiện mặc dù các em rất vui nhưng lại ngại ngừng tham gia, cá biệt cũng có những em lại cảm thấy stress nếu được sự quan tâm quá nhiều. Tuy nhiên, cần có những nghiên cứu sâu hơn để đánh giá được đa chiều yếu tố hỗ trợ xã hội đối với SKTT của trẻ em mồ côi ở các Trung tâm, Làng SOS tại Thành phố Hồ Chí Minh.

III. KẾT LUẬN

Nghiên cứu xác định được các yếu tố dự báo có ảnh hưởng đến sức khỏe tinh thần của trẻ em mồ côi theo hai chiều hướng đối lập. Theo chiều hướng tích cực, cảm nhận hạnh phúc được dự báo bởi các yếu tố: mối quan hệ anh chị em, mức độ cô đơn, sự tự tin, hỗ trợ xã hội và điều kiện học tập, vui chơi. Ngược lại, theo chiều hướng tiêu cực, các biểu hiện trầm cảm, lo âu và stress được dự báo bởi những yếu tố cô đơn, bi quan, kỳ thị và sự hỗ trợ xã hội.

Cụ thể, trầm cảm ở trẻ em mồ côi có mối liên quan với các yếu tố bi quan và kỳ thị. Đối với lo âu, nghiên cứu cho thấy sự tác động của các yếu tố bi quan, kỳ thị, hỗ trợ xã hội và điều kiện học tập, vui chơi. Trong khi đó, stress được dự báo bởi các yếu tố tác động như: mặc cảm, cô đơn và mức độ hỗ trợ xã hội.

Dựa trên kết quả nghiên cứu là cơ sở cho việc chăm sóc SKTT cho trẻ em mồ côi cần tập trung vào việc cải thiện mối quan hệ anh chị em, tăng cường sự tự tin, củng cố hệ thống hỗ trợ xã hội và nâng cao chất lượng điều kiện học tập, vui chơi. Các giải pháp này có thể góp phần quan trọng trong việc nâng cao SKTT và giảm thiểu các vấn đề tâm lý tiêu cực ở nhóm đối tượng dễ bị tổn thương này.

TÀI LIỆU THAM KHẢO

- Kaur, R., Vinnakota, A., Panigrahi, S., Manasa, R. V. (2018) "A Descriptive Study on Behavioral and Emotional Problems in Orphans and Other Vulnerable Children Staying in Institutional Homes". *Indian J Psychol Med*, 40, (2), 161-168.
- Musisi, S., Kinyanda, E. (2009) "Emotional and behavioural disorders in HIV sero-positive adolescents in urban Uganda". *East Afr Med J*, 86, (1), 16-24.
- Richter, L. (2004) "The impact of HIV/AIDS on the development of children". *A generation at risk*, 9-31.
- Shiferaw, G., Bacha, L., Tsegaye, D. (2018) "Prevalence of Depression and Its As-sociated Factors among Orphan Children in Orphanages in Ilu Abba Bor Zone, South West Ethiopia". *Psychiatry Journal*, 2018, 6865085.
- Sengendo, J., Nambi, J. (1997) "The psychological effect of orphanhood: a study of orphans in Rakai district". *Health transition review : the cultural, social, and behavioural determinants of health*, 7 Suppl, 105-24.
- Sengendo, J., Nambi, J. (1997) "The psychological effect of orphanhood: a study of orphans in Rakai district". *Health transition review : the cultural, social, and behavioural determinants of health*, 7 Suppl, 105-24.
- Shafiq, F., Haider, S. I., Ijaz, S. (2020) "Anxiety, Depression
- WHO (2011), *World Health Statistics*, https://www.who.int/gho/publications/world_health_statistics/EN_WHS2%20011_Full.pdf,